

J. Giltay

Tekeningen van Isaac Koene (1637/40-1713)

Het komt voor dat men van een kunstenaar maar enkele werken kent, die bovendien in stijl of onderwerp zeer uiteenlopen. Vooral als men dan ook nog weinig van zijn levensloop weet, moet men aannemen dat die werken verschillende momenten uit zijn oeuvre vertegenwoordigen, of dat hij een gemakkelijk wendbare persoonlijkheid was, die verschillende stijlen beproefde. In het Rijksprentenkabinet bevindt zich een tekening van een landschap (afb. 1)¹, dat bestaat uit een groep bomen aan het water, waarin een kudde koeien gedrenkt wordt. Een herder bewaakt het vee; rechts ziet men op een bospad nog twee figuren. Links onderaan staat op een uitstekend stukje papier: 'Isaac v Koene', waardoor de tekenaar geïdentificeerd wordt als de in 1637/40 geboren en in 1713 gestorven Isaac Koene².

Het landschap is met krachtige en arcerende penlijnen getekend over een globale schets in rood krijt. Het type van het landschap en de manier van tekenen doen deze Koene kennen als een latere Italianiserende landschaptekenaar, zoals bijvoorbeeld de meer bekende Albert Meyeringh.

Uit de schaarse biografische gegevens over Koene blijkt echter iets anders. Arnold Houbraken vertelt in het derde deel van zijn *Groote Schouburgh*³ (1721), dat Isaac Koene een leerling was van Isaac Ruisdael (de vader van Jacob van Ruisdael) en dat hij landschappen schilderde, waarin Barent Gael

voor de figuren zorgde; als merkwaardige bijzonderheid tekent Houbraken overigens aan dat de twee schilders op die manier samen veel *stukjes* maakten voor *den Amsterdamschen Vos*, waarmee waarschijnlijk bedoeld werd op de toneelschrijver Jan Vos. De localisering van Koene in de omgeving van Ruisdael blijkt ook niet alleen uit de weinige door Koene gesigioneerde schilderijen, die regelrechte navolgingen van de Ruisdael-leerling Meindert Hobbema lijken, zozeer dat zelfs is geprobeerd in een groot aantal aan Hobbema toegeschreven schilderijen de hand van Koene te herkennen⁴, maar ook uit de enige andere gesigioneerde of van zijn naam voorziene tekening, die in de Kon. Musea voor Schone Kunsten van België te Brussel wordt bewaard (afb. 2)⁵. Onderaan dit duinlandschap staat met pen geschreven: 'J: Coene 670'. Het is mogelijk dat dit opschrift niet eigenhandig is, maar het is in dat geval wel waarschijnlijk dat het teruggaat op een oorspronkelijke notitie; met '670' is mogelijk '1670' bedoeld. De tekening is in zwart krijt uitgevoerd met zware omtreklijnen en lang uitlopende kartelranden voor het gebladerte en in lichte en donkere grijze inkt voor de schaduwplekken. De enkele toetsen groene en blauwe waterverf zijn mogelijk later toegevoegd. Deze manier van tekenen kennen we ook van Jacob van Ruisdael, bij voorbeeld in een in Kopenhagen bewaarde tekening van een *Heuvelandschap met bomen* (afb. 3)⁶. Hier

Afb. 1. Isaac Koene. Landschap met vee. Pen in bruin over rood krijt, 200 × 288 mm. Rijksprentenkabinet, Rijksmuseum, Amsterdam.

worden het krijt en de inkt echter veel geraffineerder gebruikt, zodat talloze gradaties van licht en donker ontstaan, die lichtval en ruimte in het landschap brengen. Met de tekening van Koene in Brussel als uitgangspunt kunnen op grond van de manier van tekenen nog drie andere tekeningen aan hem worden toegeschreven, namelijk een tekening in de Kunsthalle te Hamburg (afb. 6)⁷, die daar niet onbegrijpelijk als van Jacob van Ruisdael te boek staat, een tekening in particulier bezit in Kopenhagen (afb. 4), eveneens als mogelijk van Ruisdael, en een tekening in Nederlands particulier bezit (afb. 5). In deze drie tekeningen worden op dezelfde manier als in de tekening te Brussel de omtrekken bijna

overdreven zwaar geaccentueerd en de bomen van flinke en enigszins mechanische kartelranden voorzien. Het zijn wat naïeve composities in de trant van Hobbema. Hoewel de tekeningen van Koene, en trouwens ook die van Ruisdael, de indruk zouden kunnen maken van studies voor schilderijen, is er niet één als zodanig in verband met een van de van hem bekende schilderijen te brengen. Zij moeten dan ook gezien worden als op zichzelf staande werken, waarvoor vermoedelijk een grote verzamelaarsmarkt bestond. De landschapschets, zoals we die bijvoorbeeld ook van Rembrandt kennen, behoorde kennelijk tot een aparte categorie tekeningen, waarvan de schilder slechts zelden gebruik maakte

Afb. 2. Isaac Koene. Duinlandschap met bomen.
Zwart krijt, grijs, groen en blauw gewassen,
157 × 202 mm, Koninklijke Musea voor Schone
Kunsten van België, Brussel.

voor het ontwerp van een compositie van een schilderij.
Van Jacob van Ruisdael zelf is een betrekkelijk groot aantal tekeningen bekend, maar van de kunstenaars uit zijn omgeving is het maar in enkele gevallen mogelijk tekeningen met enige zekerheid aan te wijzen. Van zijn meest begaafde en bekende leerling Meindert Hobbema is bij voorbeeld geen enkele gesigneerde tekening bekend, en het is in de meeste gevallen twijfelachtig of de aan hem toegeschreven bladen inderdaad van zijn hand zijn. Gesigneerde of geannoteerde tekeningen, zoals de twee bladen van Isaac Koene in Amsterdam en Brussel scheppen dan ook een mogelijkheid om de tekenaars van de vele Ruisdael-achtige

landschaptekeningen te identificeren en zijn waardevolle documenten bij het in kaart brengen van de zee van landschaptekeningen uit de tweede helft van de 17e eeuw.

Noten

¹ Inv. nr. 1927: 11.

² U. Thieme, F. Becker, *Allgemeines Lexikon...* XXI, Leipzig 1927, blz. 142.

³ A. Houbraken, *De Grootte Schouburgh der Nederlantsche Konstschilders en Schilderessen* III, Amsterdam 1721, blz. 321-22.

⁴ K. E. Simon, Georges Broulhiet, Meindert Hobbema, *Zeitschrift für Kunstgeschichte* 9 (1940), blz. 205-10.

Afb. 3. Jacob van Ruisdael, Heuvelandschap met bomen. Zwart krijt, grijs gewassen, 147 × 195 mm. Kongelige Kobberstik Samling, Kopenhagen.

Afb. 4 (linksonder). Isaac Koene. Landschap met vaart. Zwart krijt, maten onbekend. Part. verz., Kopenhagen.

Afb. 5 (rechtsonder). Isaac Koene. Landschap met water. Zwart krijt, 100 × 145 mm. Part. verz.

Afb. 6. Isaac Koene. Boerderijen. Zwart krijt, grijs gewassen, 140 × 188 mm. Kunsthalle, Hamburg.

¹ J. Neve, *Inventaire des dessins et aquarelles donnés à l'Etat belge par Madame la douarière de Grez*, Bruxelles 1913, nr. 905.

⁶ Tu, 56a, 7; J. Rosenberg, *Jacob van Ruisdael*, Berlijn 1928, z 32.

⁷ Inv. nr. 22457.